

Föreningen Gamla Carlsrona

Medlemsblad

Kaulskroniten

KALLELSE

Härmed kallas Föreningen Gamla Carlschronas medlemmar till ÅRSMÖTE torsdagen den 8 mars 1990 kl.19.00 på KONSERTHUSET Karlskrona.

Program: Förhandlingar
Utdelning av stipendium
Bildprogram av Sten-Eric Lindström,
Karlskrona bilder.

Fri Entré. Numrerade biljetter kan avhämtas i klubblokalen Borgmästargatan 1, 371 31 Karlskrona, onsdagen den 7 mars kl. 17.00 – 19.00.

Telefonbeställning samma tid på tel 0455/101 91. Biljetter kan även avhämtas före årsmötet på Konserthuset från kl. 18.00.

Dag	Aktivitet
To 8/3	Årsmöte
to 26/4	Stadsvandring: <i>se nedan.</i>
to 31/5	Stadsvandring: <i>se nedan.</i>
on 6/6	Nationaldagen: <i>Flaggparad från Bat. af Trolle.</i>
to 21/6	Lövmarknad: <i>Öppet hus hela dagen.</i>
sö 12/8	Carlskronadagen: <i>Revelj 07.00 från föreningslokalen.</i>
to 30/8	Stadsvandring: <i>Boverket, Lantmäteriet och Östersjöskolan</i>

VÅRENS STADSVANDRINGAR

Torsdagen den 26 april kl. 18.30

Fri Entré

BLEKINGE LÄNS TIDNING, bryggareberget. Rundvandring med Anthony McEwen som guide. Presshall, packsal, papperslager, verkstad, förråd och kontor visas. Samling 18.15 – 18.30 vid entrén på bryggareberget.

Torsdagen den 31 maj kl. 18.30

Fri Entré

TREFALDIGHETSKYRKAN. Rundvandring med kyrkoherde J-I Wideskär som visar bl a Wachtmeisterska koret.

STADSHOTELLET 1890–1990. Festvåningen, Gula salen m m.

Som avslutning serveras kaffe med dopp, för de som så önskar, till ett pris av 20:—.

Föreningen Gamla Carlsrona
Organisationsnummer 835000-3482

Postgiro 64 48 62-5

Kaulskroniten, medlemsblad för Föreningen Gamla Carlsrona Nr 1, 1990
5e årgången. Upplaga 5000 ex.

Föreningen Gamla Carlsrona, Borgmästaregatan 1, 371 31 Karskrona
tel. 0455/101 91, telefonsvarare 101 90

Redaktör: Sten A. Petersson, Tobias väg 370 22 Drottningstjärn
tel. 0455/39427.

Redaktören har ordet

Bästa läsare, med året 1990 går vi in i -90 talet och föreningen Gamla Carlsrona fyller 45 år! Föreningens senaste årsbok hade föreningens grundare, Sven-Öjvind Swahns signatur av denna anledning. Boken handlar om Björkholmen och därmed tycker jag det är lämpligt att i medlemsbladet låta Gunnar Mattsson berätta om sitt Björkholmen. Denna skildring är så fyllig och dokumenterande att jag här skall fatta mig så kort som möjligt för att ge plats åt Mattsson. Först måste några erinringar göras inför 1990.

För 200 år sedan – 1790 – drabbades Karlskronas befolkning av en katastrof, storbranden som ödelade större delen av Trossö.

Den 17 juni kl. 4 e.m. hördes stadens klockstaplar och salutkanonen vid Trefaldighetskyrkan (Då Tyska kyrkan) meddela att elden var lös i staden. Varningen vållade genast stor oro, då det blåste mycket kraftigt från syd-väst, där elden hade börjat hos överstelöjtnanten G.A. Ameén vid Amiralitetstgatan, och nu raskt spred sig mot de centrala delarna.

Branden växte till ett inferno som kom att vara hela natten.

Det berättas att hemvändande flottenheter långt ute på havet såg skenet från den brinnande hemstaden. Sverige var då mitt uppe i slutskedet av kriget 1788–1790 där flottan och örlogsbasen i Karlskrona spelade en stor roll.

När elden bedarrade påföljande förmiddag hade 2094 människor blivit hemlösa och 413 hus var helt fördärvade.

Ur askan reste sig den nordiska trästad som kom att känneteckna Karlskrona långt in i modern tid.

Många andra brandkatastrofer inträffade men ingen så omfattande och tragisk som denna för 200 år sedan.

En kort komplettering måste göras, den sista hoppas jag till Henry Hanssons berättelse om V. Vittusgatan och folket där vid seklets ingång. Malte Krona kommenterade denna berättelse och släkten Berg i senaste numret vartill Sigge Berg i Stockholm nu hör av sig med ett inlägg: Hans mamma Olga Berg ägde huset Norra Möllebacksgränd 6 där Sigge och systemern Dagmar växte upp. Det omnämnda antikvariat man drev låg på Ronnebygatan 23!

För ett antal år sedan, besökte jag en konstutställning i Drottningkärs gamla skola på Aspö, ön, som numera är min egen hemö.

Där mötte jag för första gången i utställaren, tecknaren Gunnar Mattsson, en gladlynt äldre man som kärleksfullt porträtterade sin barndoms ö.

Med samma värme berättar skribenten Gunnar Mattsson om de miljöer och människor han mött sedan han flyttat in till Karlskrona och blivit bosatt på Björkholmen.

Mattsson kom från ett enkelt stenhuggarhem där modern tidigt gick bort och fadern fodrade ett uppoffrande arbete av sina minderåriga söner, för att klara familjens försörjning. Gunnar kom, vilket han berättade om i Kaulskroniten nr 1 1987, att åtnjuta utbildning och hade turen slippa arbetslöshetens gissel. I dag återfinns vi en stolt Gunnar Mattsson i sitt eget hus på Björkholmen.

Gunnar är en blygsam person som förblivit okänd för den stora allmänheten fast många karlskroniter i dagspressen säkert någon gång läst en artikel Gunnar varit upphovsman till.

Med sina teckningar illustrerar Gunnar själv sin berättelse och jag hoppas han ursäktar att jag lagt till några förut aldrig publicerade sekelskiftesfotografier från Björkholmen.

Jag hoppas Gunnar Mattssons Björkholmen skall vara en bekantskap som ger läsaren mycket nöje.

Eder Sten A. Petersson

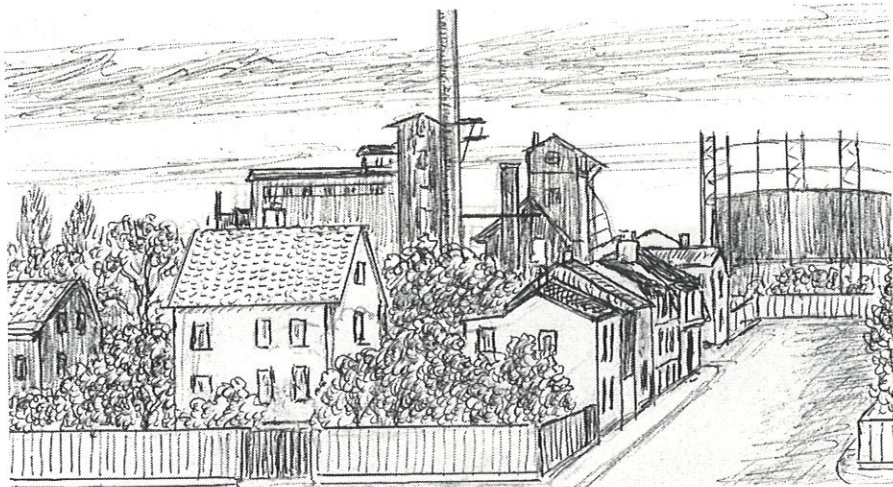
Björkholmen

Av Gunnar Mattsson

Min bekantskap med Björkholmen

Min bekantskap med Björkholmen (Stora och Lilla) härleder sig från tiden vid första världskriget. Vi hade nämligen släktingar och bekanta både på Stora och Lilla Björkholmen som vi vid våra stadsresor från hemön Aspö, där jag hade mitt födelsehem, ofta gästade. På Lilla Björkholmen ägde och bebodde familjen Sjöberg ett litet tvåvåningshus, Gasverksgatan nr. 7 i kvarteret lyktan. Sjöberg var målare på Kronovarvet vid Hus o. byggnadsavdelningen, eller "kronomålare på värvet" som det också hette. De olika yrkesmännen på Örlogsvarvet satte ofta "krono" framför yrkestiteln för att poängtera att de var i Kronans tjänst med tryggad anställning med semester och pension vid sextio år.

På Stora Björkholmen bodde familjen Karlsson i det stora bostadskomplexet Göta Lejon, som tidigare varit Kronofängelse, men som avvecklats och byggts om till bostäder. Karlsson var anställd på Kronovarvet som svarvare. Familjen Karlsson som bestod av 8 personer hade tidigare bott på Västra Prinsgatan men blivit uppsagda då huset de bodde i skulle rivs. Bostadssituationen i Karlskrona var vid denna tid skrämmande dålig. Alltsedan sin grundläggning hade staden expanderat och ökat sin befolkning

Lilla Björkholmen – en stadsdel som försvunnit. Detta var en låg bergig holme i norra delen av det sund som fordom skilde stora Björkholmen från Trossö. Holmen bebyggdes samtidigt med Trossö. All bebyggelse på bilden är borta. Trähusen revs på 50-talet då idrottshallen byggdes och gasverket avvecklades på 70-talet. Här finns nu nya mässhallen.

varje år. Bostadsbeståndet hade inte hängt med och trångboddheten, och den dåliga bostadsstandarden i den utbredda kåkbebyggelsen hade blivit riksbekant. Barnrika familjer fick tränga ihop sig i enkel-rum, utan några som helst bekvämligheter och med ett kök, som de måste dela med flera andra familjer. Myndigheterna hade inga andra bostäder att erbjuda de uppsagda familjerna, än någon sorts nödbostäder i baracker utanför Sunna bro, som den tiden var rena bondlandet. ”Aldrig”, deklarerade Karlsson ”att ni får mig att flytta från stan, här är jag född och även mina föräldrar, här har jag mitt arbete på varvet och här skall jag bo. Skaffa oss en lägenhet här inne i stan, så mycket ni vet det!”. Och så blev det. I skolan vid Dockegatan, som var ganska rymlig, hade inretts lägenheter, som efter den tiden var tämligen bra. Här fick Familjen Karlsson en lägenhet. Och det var ju nära varvet kan man säga.

Vid denna tid hade avvecklingen av kronofängelset på södra Björkholmen börjat och det stora stenhuset skulle byggas om till bostäder. Men det var endast de som var anställda på varvet eller flottan som kunde komma ifråga som hyresgäster. Det var många som stod i kö, men Karlsson var bland de första som anmälde sig och var också bland de första som kunde flytta in där. Det var efter den tiden tämligen bra och rymliga lägenheter fransett den högre takhöjden och de lite dryga trapporna för de som bodde lite högre upp.

Fruarna Sjöberg och Karlsson, Emma och Tora, var systrar födda och uppväxta på Aspö, som döttrar till båtsman Olavus Qvist och hans hustru Johanna. De var grannar och barndomsvänner till min mor. Familjerna Sjöberg och Karlsson vistades ofta om somrarna på Aspö, där deras barn och jag och mina syskon brukade leka tillsammans.

Vi hade också släkt och bekanta i "Bostäderna" i kvarteret Tre kronor på sydvästra Björkholmen där jag, när jag blivit lite äldre, ofta gjorde besök.

Mitt första besök på Björkholmen minns jag väl. Jag var väl i 5 å 6 årsåldern och hade följt med mor till stan. Från Fiskbron där Ångslupsbolagets båtar hade sin tilläggsplats, gick vi upp i stan, där vi besökte ett par affärer. Vi var också i Stockholms-basaren på Borgmästaregatan, där vi köpte en liten vagn av trä till mig, som jag drog i ett snöre, när vi ställde våra steg till Lilla Björkholmen, och Sjöbergs där. Medan de vuxna satt och drack kaffe och pratade smet jag ut på gatan med min vagn. Då fick jag se den långa bron som ledde upp till Stora Björkholmen och blev nyfiken över vad som kunde finnas där uppe, så jag traskade upp med min vagn. Emellertid hade de vuxna börjat att sakna mig och undrade ängsligt vad jag tagit vägen. De tänkte ju på vattnet, båtarna och bryggorna i närheten. På Björkholmen hade jag dock inte vågat gå så långt av rädsla att inte hitta tillbaka så jag kom snart nertraskande till stor glädje naturligtvis för mor och de andra som letade efter mig.

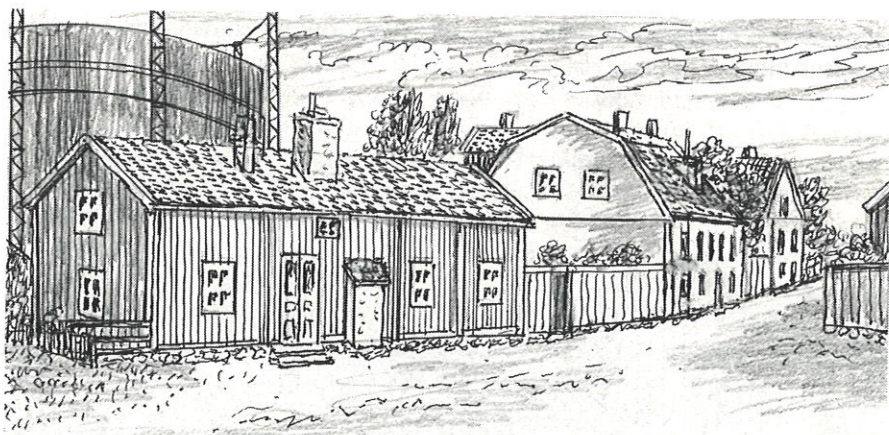

Kv. lyktan på Lilla Björkholmen sedd från Björkholmsbron, även denna bebyggelsen är borta.

Senare när jag blivit lite äldre, kunde jag vid mina besök på Björkholmen själv gå på upptäcktsfärd. Jag fann att stugorna där, fränsett några hyreshus här och var, inte var större än hemma på ön, många var mindre. Och bland barnen som lekte på gatorna hade flickorna flätor i håret och förkläden och pojarna hade skärmössor, kortbyxor och hemstickade långstrumpor liksom hemma på ön. På fötterna hade de träskor, om det var på vintern, på sommaren var de barbenta och barfota, liksom vi brukade vara hemma.

Gubbarna, som rörde sig mellan stugorna, de pensionerade underofficerarna och varvsarbetarna, eller som satt nere vid bryggorna och berättade historier från varvet och om äventyr under långseglingarna på de främmande haven, hade vegamössor på huvudet, skepparkrans eller mustacher. De rökte pipa, någon av dem cigarr och de hade trätofflor på fötterna. De var så gott som identiska med de gamla pensionerade mäterlotsarna, eller de gamla fiskarena, på hemön.

Senare i livet kom jag att vistas och bo på andra platser men kontakten med Björkholmen upprätthöll jag. År 1951 blev jag bofast björkholmsbo och har varit det sedan dess.

Det så kallade "Kopphuset" låg på Trossö-sidan vid det sund som fordom skilde lilla Björkholmen från Trossö. Smittkopporna var, innan vaccinationen blev genomförd, en av de svåraste av epidemierna, som förr ofta härjade i Karlskrona.

Huset låg tämligen isolerat då omgivningen i kvarteret Klerck fram till Styrmanngatan vid Fiskbron, bestod av trädgårdstomter, tillhörande fastigheterna vid Hantverkaregatan, vilkas tomter gick ända ner till stranden av Borgmästarefjärden. Alldeles i närheten vid stranden låg dock det stora upp-laget av latrin från Stora och Lilla Björkholmen jämte den närmaste bebyg-

gelsen på Trossö. Upplaget täcktes av halm till dess skärgårdsbönderna hämtade den för att använda den som gödsel. Det skedde merendels vintertid när isarna var körbara och varan mera hanterlig. När sundet mellan Lilla Björkholmen och Trossö fylldes igen när gasverket skulle byggas här, fick den gata eller väg som då uppstod namnet Trädgårdsgatan.

Det gamla "Kopphuset" kom att ligga inom gasverkets område intill en av de stora gasklockorna. Huset blev då bostäder för några familjer där husfadern var anställd vid gasverket. Byggnaden revs under eller strax efter första världskriget, jag minns nu inte året, då det var alltför gammalt och dåligt. Familjerna på Lilla Björkholmen fick tillvarataga rivningsvirket till bränsle. Jag var vid detta tillfälle på besök hos familjen Sjöberg på Gasverksgatan 7 och jag och barnen i familjen hjälpte de vuxna med att bära hem bjälkar och bräder.

Planen framför det före detta Kopphuset på bilden var, innan den fylldes igen, en vik eller inskränning av Borgmästarefjärden. Här hade Lilla Björkholmsborna sina bryggor och ekor och här låg holmens klappflotte.

Om bebyggelsen på Björkholmen

När Stora och Lilla Björkholmen började bebyggas så förenades de bägge holmarna med Trossö medelst två träbroar från Hantverkaregatan (tidigare Brädbodgatan), byggda och underhållna av Kronan. Senare på slutet av 1700-talet byggdes en vall genom Sundsmaren, den sydliga delen av det sund som skilde Stora Björkholmen från Trossö. Detta var i samband med att de nya skeppsdockorna började byggas inne på varvet. På vallen uppsattes ett stängsel. På vallen anlades samtidigt en gångväg över till Björkholmen. Den gångväg använde Björkholmsborna samtidigt med de två träbroarna ett tjugotal år. Då hade vägen på vallen bitvis sjunkit i dybotten så att det var svårt att ta sig över på den. De två träbroarna var också i brist på underhåll i dåligt skick. Då beslöt de marina myndigheterna att iståndsätta vägen på vallen och riva träbroarna vid Lilla Björkholmen. Mot detta protesterade Björkholmsborna, broarna erbjöd en mera central och direkt förbindelse med Trossö. De anhöll hos varvsamiralsämbetet att få övertaga broarna och att själva underhålla dem, vilket avgjordes av högsta instans. Björkholmsborna fick kostnadsfritt övertaga broarna mot att utan dröjsmål iståndsätta dem. Samtidigt bestämdes att det skulle tillkomma stadens myndigheter om vägen längs varvsstängslet skulle iståndsättas. Detta var år 1819.

År 1853 tillkom den nuvarande stenbron varvid de gamla träbroarna blev överflödiga. Denna stenbro försågs med valv genom vilket Björkholmssundet fortfarande kunde användas för sjöfart med mindre båtar fram till den ungefär samtidigt uppförda varvsmuren av sten. Genom denna nya stenbro blev också Björkholmen tillgänglig för hästfordon. Ett tiotal år därefter var Björkholmssundet mellan Björkholmsbron och varvsmuren igenfyllt och blev så småningom det nuvarande Chapmansplan. Den planterades med träd och gräsmattor och kallades för Oskuldsparken. Detta namn berättade gamla Björkholmare hade platsen fått därför att fångarna i det stora fångelset på södra Björkholmen som inlogerade tvångsarbetarna i Kronoarbeta-skåren fick, väl bevakade av vakter, ibland ta en promenad i denna park. Den tiden de var utanför fångelsemurarna var de utan skuld ansågs det.

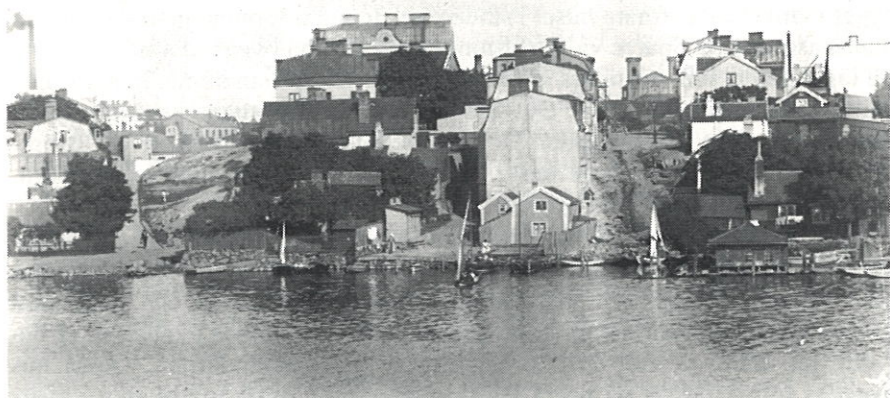
Den norra delen av sundet vid Lilla Björkholmen blev den sk Björkholmskanalen tills även denna sista rest av Björkholmssundet fylldes igen i början av 1900-talet. Denna plats blev det nuvarande Björkholmsplan. Det smala grunda sundet mellan Lilla Björkholmen och Trossö hade redan tidigare blivit igenfyllt, här anlades år 1867 gasverket.

Lite bebyggelsehistoria

Liksom Trossö fick Björkholmen från början en stadsplan efter ett rätvinkligt ruttmönster utan hänsyn till den bergiga och kuperade terrängen. Vilket bebyggarna, anställda vid örlogsvarvet och vid Flottan fick rätta sig efter.

Under lång tid, fram till senare hälften av 1800-talet, förändrades ön med sina stugor klättrande på bergen mycket litet. Först år 1867 fick Karlskrona vattenledning med vattenverk i Lyckeby. Vid samma tid tillkom även ett gasverk på Trossö. Dessa bekvämligheter fick naturligtvis även Björkholmsborna del av när Trossö med sin större befolkning och med alla sina militära institutioner blivit tillgodosett. I början blev det på Björkholmen några vattenposter i centrala gathörn och här och var en gaslykta. Detta var dock en stor förbättring för Björkholmsborna som dittills fått treva i mörkret på berghällarna bland stugorna. Vattenfrågan hade dittills varit ett svårt och dagligt problem. Det var svårt att gräva brunnar på den bergiga ön, även om en och annan stugägare var lycklig nog att kunna åstadkomma en sådan på sin tomt, som dock sällan höll vatten året om. Vatten hämtades av Kronan med vattenskutor från Lyckeby, vilka lade till vid olika bryggor, där stadsborna, mot en liten avgift, fick hämta sitt vatten, de fattiga fick det gratis. En del björkholmare rodde över till fastlandet och hämtade vatten som de sedan sålde.

I och med gatuarbeten för nedläggning av ledningar och rör för gas och vatten på Björkholmen, blev gatorna så utplanade, att de blev körbara med häst och vagn. Detta gjorde den dittills avsides liggande och tämligen svårtillgängliga stadsdelen lockande för nya husbyggare från Trossö, med sin vid denna tid svåra bostadssituation och trångboddhet. Nya hus, större och

Kilströms hall sett från Saltösund vid sekelskiftet.

rymligare än de små låga stugorna, började att växa upp här och var i kvarteren. Dessa hus reveterades d v s kläddes med puts utvändigt för att efterlikna stenhusen som vid denna tid hade börjat att byggas på Trossö. Genom sin storlek, två våningar jämte inredd vindsvåning och sin överdrivna rumshöjd bröt de markant av, mot den dittills övervägande småstugebebyggelsen. De nya husen inreddes med flera lägenheter och då de flesta familjerna hade många barn, så ökade Björkholmens befolkning avsevärt. Detta i sin tur drog med sig behovet av butiker för dagligvaror. Därför inreddes de nya husen med butikslokaler i bottenvåningen, flera affärer kom till vid denna tid.

Bostadsförhållandena var ett ständigt problem i Karlskrona, där många familjer fick tränga ihop sig i ett enda rum, med ett kök, som de måste dela med flera hyresgäster. Därtill kom de dåliga sanitära förhållandena med utedass på gården. På den stora tomt på sydvästra Björkholmen där skansen Göta Lejon legat, byggdes vid sekelskiftet 1900 ett par långa barackliknande träbyggnader med bostäder som innehöll ett större rum med en nisch eller avbalkning i ett hörn, med en vedspis för uppvärmning och matlagning, en kran med kallvatten med avloppsho, ett gaskök, ett skafferi och en garderob. Hyran för dessa "lägenheter" var mycket billig även efter den tiden, de var avsedda mera som nödbostäder för mindre bemedlade. De sanitära förhållandena var de vanliga den tiden, utedass i en lång rad, familjerna var många, i en gårdslänga som även innehöll de många vedbodarna jämte en tvättstuga. Under första världskriget påbyggdes den ena längan med en vå-

ning, med enrumslägenheter med ett riktigt kök. Bostadslängorna gick under namnet "Bostäderna."

I början på 20-talet avvecklades det s k kronofängelset på södra Björkholmen, som inhyt den s k Kronoarbetareskåren. Det var ett väldigt stenhus byggt i vinkel, det största huset i staden vid denna tid, om man undantar sjömanskasernen på Sparre vid Drottninggatan. Denna byggnad ombyggdes nu till lägenheter, som anställda vid kronovarvet och flottan kunde få hyra. Det var Kronan som ägde huset. Det blev ett hundratal tämligen bra lägenheter, som var mycket efterfrågade. Det blev ett betydande tillskott till Björkholmens invånarantal då de flesta familjer vid denna tid hade många barn. Affärens i stadsdelen blomstrade.

Nästa byggnadsepok på Björkholmen inträffade under 40-talet och 50-talet efter andra världskriget. Det var då flerfamiljshusen av sten med små men moderna lägenheter med centralvärme, vattentoalett och kök, med gasspis jämte badrum om än dessa i många fall var belägna i källaren, så betydde nu detta en avsevärd förbättring av bostadsstandarden. Dessa hus byggdes företrädesvis på norra Björkholmen mot Björkholmskajen i kvarteren Svarta Örn, Saga och Vadislav. Denna del av Björkholmen hade byggts sist, långt senare än det övriga mellersta Björkholmen, och bestod egentligen inte av några typiska stugor, utan hade med tiden utvecklats till en gyttig kåkbebyggelse, vilket dessa stenhus nu ersatte.

Efter andra världskrigets slut på 40- 50-talet började en livlig byggverksamhet på Trossö. Man torde få gå tillbaka till den nya örlogstaden första uppbyggnadsskede för att få en jämförelse. Den började egentligen redan i mitten på 30-talet då byggnadsföreningen H S B byggde tre större hus med moderna lägenheter åt sina medlemmar. Byggverksamheten fortsatte därefter på Trossö, där förutom H S B, flera större byggnadsfirmor var engagerade. Kvarter efter kvarter med gammal träbebyggelse jämnades med marken av de stora grävskeporna som ständigt var i verksamhet, och i stället växte stora moderna stenhus upp. På några 10-tal år förvandlades Karlskrona med sin riksbekanta kåkbebyggelse till en modern stenstad. Att en del gamla köpmansgårdar och amiralsboställen med anor från stadens första tid, som varit väl värda att bevara, försvann var inte mycket att göra åt. Dåtida myndigheters känsla för det gamla var heller inte så framträdande, det gamla var värdelöst och skulle ersättas med nytt och effektivt. Den gamla fina teatern på Västerudd och den magnifika saluhallen på Fisktorget som fick skatta åt förgängelsen är exempel härpå. Men det kostar ju pengar som för detta ändamål sällan finns, att bevara gamla byggnader.

Uppe på Björkholmen hade denna byggrusch på Trossö också sina verkningar. Allteftersom tillgången på nya moderna lägenheter i staden blev bättre, flyttade människorna från de trånga och omoderna lägenheterna i "Bostäderna". De gamla träbyggnaderna revs, och i dess ställe byggdes nya moderna bostäder i H S B:s regim.

Den gamla f d fängelsebyggnaden på Göta lejon tömdes på hyresgäster, lägenheterna där var ju också omoderna utan nutida bekvämligheter. Huset och marken återgick till Kronan, varvet, som f ö hela tiden ägt det, portarna i muren stängdes och det stora huset stod öde i många år innan det revs.

De stora omoderna, reveterade trähusen från sekelskiftet, började också delvis tömmas på hyresgäster. Kvar blev de som inte hade råd med hyrorna i de moderna husen, jämte en del som bott på Björkholmen i all sin tid, och inte ville, eller kunde tänka sig att flytta därifrån. De tomma husen befolkades av utslagna människor med sociala- och missbrukarproblem, med därav följande konsekvenser. Polisbilarna hade allt som oftast ärenden upp till Björkholmen, både dagligen, och nattligen. Husen började att se alltmera slitna och förfallna ut, Björkholmen fick dåligt rykte som bostadsområde. Som en person yttrade när han fick veta att jag var Björkholmsbo ”På Björkholmen där kan väl ingen vettig människa bo där slåss man och skär med knivar”.

När tomterna för nybyggnad på Trossö började att sina, kastade byggherrarna sina blickar mot Björkholmen, där behövde ju saneras. Grävskoporna började krypa uppför Björkholmsbacken och flera gamla fina hus från holmens äldsta tid bl a de vid den forna Sundsmaren eller Björkholmskanalen som efter igenfyllnaden fått heta Chapmansplan, av gamla Björkholmare ”Oskuldsparken,” jämnades med marken för nya hus.

Jag som mindes Björkholmen från mina tidiga barnaår vid mina besök då, med sin idylliska och välvårdade stugor med sina små trädgårdar med blommor, syrener och päronträd, de små butikerna, människorna som rörde sig på gatorna och nere vid stränderna med båtar och bryggor, åsåg denna förändring till det sämre med sorg i hjärtat. Skulle även denna stadsdel med sin delvis ännu sammanhängande rest av den ursprungliga bebyggelsen förlora sin särart och karaktär och bli en stadsdel vilken som helst, i vilken stad som helst, med stereotyp bebyggelse av stenhus gata upp och gata ner. Jag satte mig ner och skrev några artiklar med rubrikerna: "Björkholmen i stöpsleven," och "saneringen på Björkholmen hur långt skall den få gå!"; där jag berättade litet om det gamla Björkholmen och uttryckte mina farhågor om framtiden, att allt det gamla skulle försvinna. De trycktes i Blekinge Läns Tidning och gav åtminstone upphov till en debatt om stadsdelens framtid. Det ansågs att det var hög tid och kulturellt värdefullt, inte bara lokalt, utan också riksviktigt, att det som fanns kvar av den gamla ursprungliga bebyggelsen bevarades för framtiden, och att den nya stilmässigt anpassades till det gamla. Det blev rivnings- och nybyggnadsförbud på holmen medan myndigheterna funderade på dess framtida utformning.

Den nya bebyggelsen som så småningom kom att ersätta de nedslitna och saneringsmogna husen, som huvudsakligen var från 1800-talets slut, eller sekelskiftet, och alltså inte tillhörde den ursprungliga bebyggelsen, har, som vi ser, ganska väl anpassats till den tidigaste hustypen, enfamiljshus med gav-larna åt gatan och med små innergårdar som tillåter plantering av blommor och grönska. Fast den nutida Björkholmsbon har ju helt andra möjligheter och krav att kunna bygga en modern och rymlig bostad, än de första nybyg-garna, som timrade sina stugor på holmens bergbranter kunde ha.

Grönskande idyll kunde dölja misären.

Lilla holm var en liten holme vid Björkholmens nordvästra hörn skild från denna genom ett smalt sund. När detta fylldes igen vid utfyllningen av stranden på Björkholmen för en blivande strandgata eller kaj under senare hälften av 1800-talet så blev även denna lilla holme bebyggd med ett större trähus. Detta brann ner 1901, men ett annat, nytt hus byggdes på samma plats. Det var ett ganska stort hus i två våningar och vindsvåning, ett riktigt träslott byggt i vinkel. Det inrymde flera lägenheter med mycket folk. Vid stranden mot Saltö sund stod de behövliga uthusen, innehållande vedbodnar, avträden och annat. Sydvästra delen av gården upptogs av en vedgård vars innehavare sålde sågad och huggen ved i korgar. Med detta var den lilla holmen fullbyggd. Det stora trähuset revs när den nya bron till Saltö skulle byggas, det stod just där landfästet skulle bli.

På tal om Lilla holm berättades om Petter Singel. Denne försörjde sig genom diverse småarbeten och att samla skrot och dyligt som han sålde. Han betraktades som litet egen, och avvikande person. Småpojarna ropade "Singlala" efter honom. Han hade länge önskat sig en egen stuga, om än så liten, som han kunde bo själv i, men inte haft någon möjlighet eller råd att skaffa sig någon tomt, eller mark för en sådan. Men till slut fann han på råd, detta var innan sundet mellan Björkholmen och Lilla holm blivit utfyllt. Han skaffade virke och byggde sin lilla stuga vid vadstället till holmen på stolpar över vattnet. Där bodde han, på natten vaggad till sömns av vågornas skvalp som när det blåste in från Saltö sund slog upp under golvet i hans stuga. Ja, så kunde man göra för att skaffa sig en bostad i gamla tider.

På samma sätt som Petter Singel, kunde i gamla tider de Björkholmare som hade sina tomter nere vid sjöstranden, utnyttja dessa genom att bygga sina avträden på stolpar från stranden ut över vattnet. De slapp genom detta både tömning och rengöring, avfallet fördes snart bort av vindar och vågor.

Strax intill Lilla holm och Björkholmen låg den då obebodda och jungfruliga Ekholmen. Till denna holme kunde Björkholmsborna ta sig över via Lilla holm på några plankor som lagts över två stora stenar, kallade "prästen och "Klockaren i Ekholmssundet". På Ekholmen fanns badställen och grönska. Helt obebbyggd var dock inte Ekholmen, på 1800-talet bodde där en smed och gelbgjutare vid namn Svensson med sina två söner. De drev tillsammans en liten verkstad. Medan gubben var religös och såg ut mera som en patriark med sitt stora skägg, så var sönerna tvärt om, de söp, slogs och levde rövare.

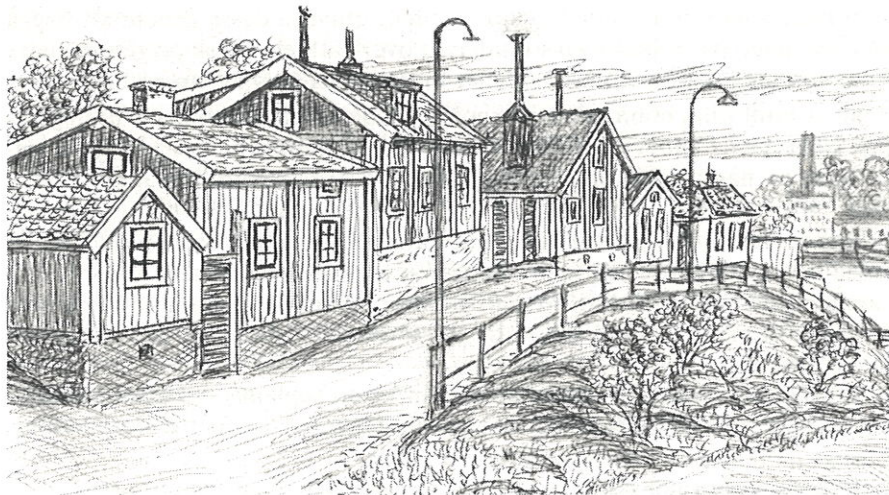
De blev ofta oeniga sinsemellan och under ett supkalas stack den ene ihjäl sin broder. För detta fick han många års fängelse. Dråpet hade ju skett i hastigt mod annars hade straffet blivit värre.

Ekholmen började att bebyggas i början av 1900-talet och fick då förstas en riktig bro. Bostadsbristen i staden var stor vid denna tid och därför kom en bestämmelse att byggarna måste bygga sina hus med minst två lägenheter så att den ena kunde hyras ut till de som behövde en bostad.

Den i det föregående nämnde Petter Singel och vågskvalpet under hans stuggolv ger anledning att erinra om flaggskepparen som varit borta på långresa med ett av flottans fartyg. Hemkommen till stugan på Björkholmen hade han svårt för att somna på kvällarna, det var för tyst och lungt. Han beordrade därför sin äkta hälft att den första tiden, innan han vant sig, att med några pytsar vatten stå utanför stugan när han lagt sig på kvällen, och med jämna mellanrum, kasta upp vattnet mot stugfönstret.

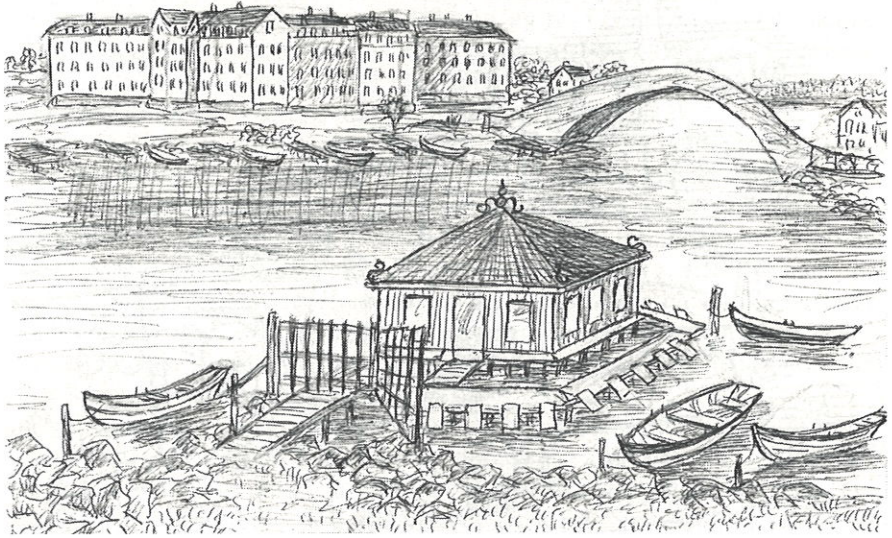
Det forna Björkholmen hade sitt eget språkbruk, sin dialekt som ofta uppstår generationerna igenom på isolerade platser vilket ju Björkholmen i gamla tider var, den speciella "björkholmskan". På Björkholmen bodde den gamle korpralen Flygare som förde transportbåten "Kungsholmen" en föregångare till gama Bore, mellan Staden och Kungsholmsfort. Han berättade om svårigheten att angöra en brygga där han luftade sitt missnöje med sin maskinist, på det björkholmska idiomet så här:

"Jau styrde te Kongsbrokajen för o hämta fortcheifen. Halv faurt sau jau! Halv faurt fick jau. Stopp sau jau! Stopp fick jau. Back sau jau. Dau satte den arma tusan foll faurt framåt sau vi törnade pau kajen sau jau trodde hela piren skulle gau te helvete. Kauren stack opp huet ur gloggen o frågte: Vau vau de? Jau vau vau de din arma sautan sau jau si"

Den mera sammanhängande delen som finns kvar av det gamla Björkholmen finns på västra delen. Wachtmeistergatan med stugorna klättrande på berget kan ge en vision hur det tittat ut i gamla tider.

Ännu på 20-talet fanns Björkholmens klappflotte kvar. Efter saltöbron tillkomst började Saltö bebyggas. Först med större hyreskaserner.

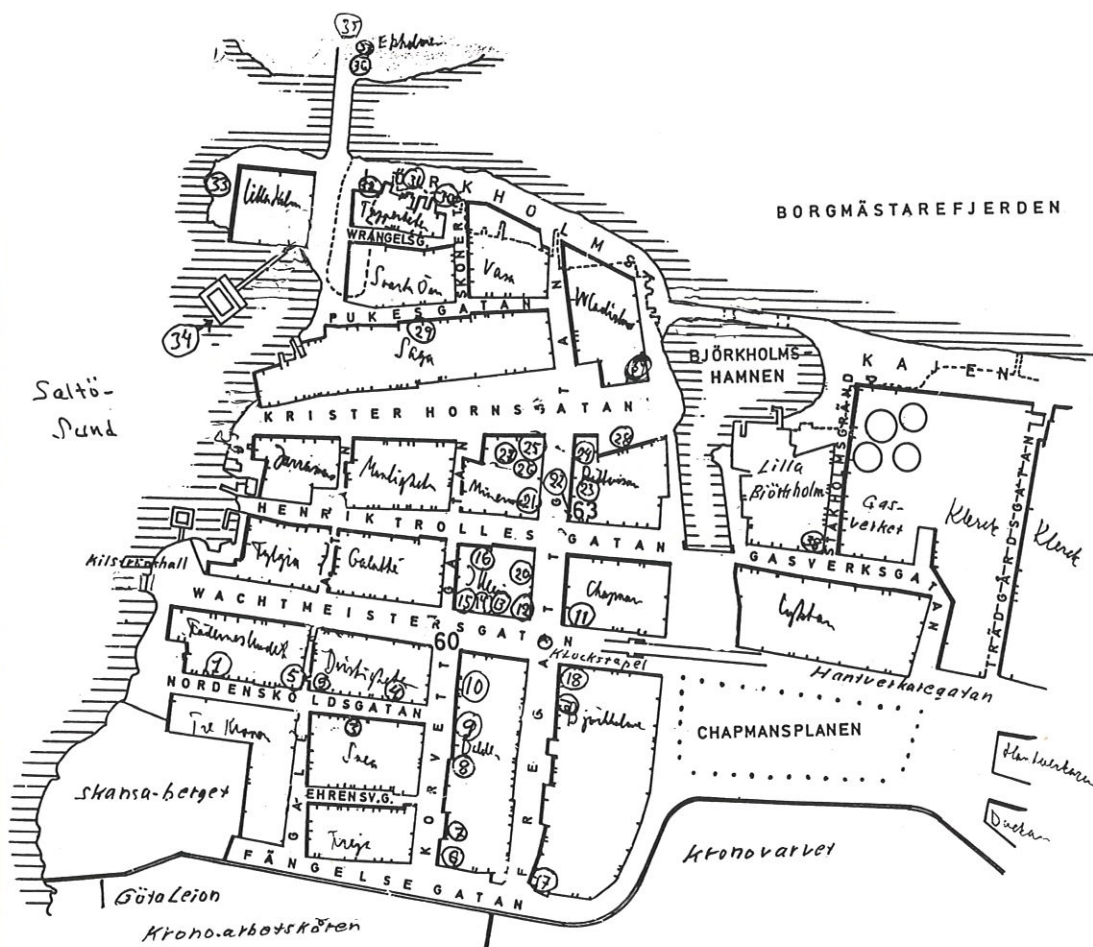
Förr fanns det på Fisktorget ambulerande salustånd som sköttes av judiska krämare. De kallades för judastånden. Där kunde torgbesökarna köpa förutom kläder och skor även färdiglagat, smörgåsar, kroppkakor och kaffe.

En björkholmsgrabb blev en dag vittne till hur en fiskare klädde upp en judisk försäljare för att han ansåg att han blivit lurad vid ett köp. Grabben berättade om händelsen på sitt speciella sätt: han tyckte väl först synd om juden. ”Men sau begrundade jau sauken och kom te resultatet att det motte han hau, den drauken i Baubel”.

Men Björkholmskan kunde man klara sig överallt i världen påstod en flaggskeppare efter en långresa. Han berättade:

”Vi koum te en stau i Inglann. O skolle lagga te ve kajen. Dau ropte jau te en kaur som sto där, – Tau mot tampen här och lägg den oum paullaren därborta! O tau maj chuittsingen försto han vau jau sau”.

Men den geuina björkholmskan hör man inte längre. Den tillhörde ju urbefolkningen och är borta tillsammans med dem. Möjligen kan man få höra något av den ännu av en och annan infödd björkholmsbo. Men sådan är utvecklingen, inte bara här, utan i alla andra samhällen. Nytt folk, nya seder, och en nivellering, utjämning, även när det gäller språket och de gamla dialekterna.

Om affärslivet på Björkholmen

Då Björkholmen vid slutet av 1800-talet och sekelskiftet ökade sin befolkning, genom att de reveterade trähusen, innehållande flera lägenheter, här och var började ersätta de små stugorna. Dåtidens familjer var vanligtvis barnrika så behovet uppstod av butiker för varor som dagligen behövdes. Därför inreddes de nya husen med riktiga butikslokaler i bottenvåningen. Det skildes noga på vilka varor de olika butikerna skulle saluföra. Det fanns bröd- och mjölkbutiker som sålde dessa varor jämte annat som tillhröde mejeribranchen, speceributikerna tillhandahöll kaffe, socker, mjöl, snus, karameller, svagdricka, knäckebröd, papper och kuvert, bläck, pennor och mycket annat som behövs i ett hem, grönsaksaffärerna hade frukt, potatis, rotfrukter och dylikt i grönsaksväg. Vidare fanns vedaffärer som sålde sågad

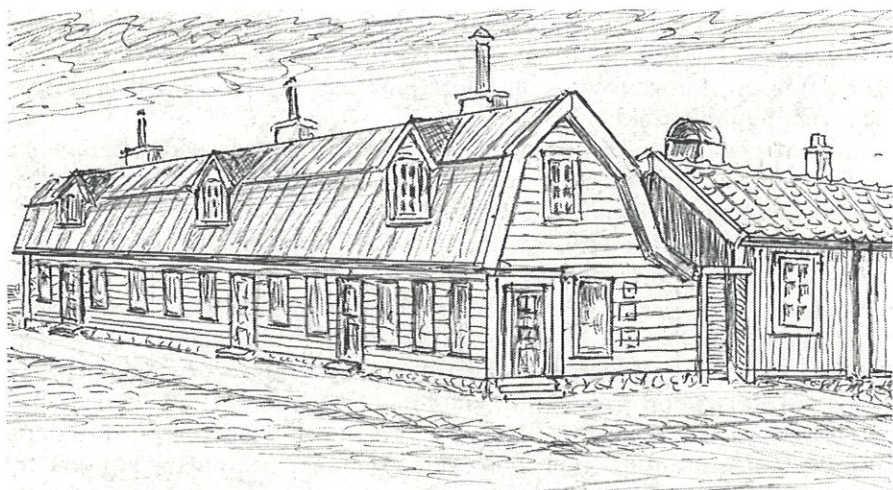
och huggen ved i korgar, jämte koks och briketter. Koks såldes också nere på gasverket. Fotogen, som var en viktig vara till lampor och primuskök, såldes från en, fotogenvagn som körde omkring. Senare tillkom också tobaks- och tidningsaffärer.

Jag skall i det följande försöka ge en summering gatuvis av de affärer som jag själv minns fanns under 20-talet och framåt, med tillägg av de mer eller mindre etablerade försäljningsställen, utan att vara direkta butiker, som äldre Björkholmsbor mindes från sin barndom längre tillbaka i tiden. (Siffrorna hänvisar till kartan)

Nordenskjöldsgatan: I en av de första stugorna från Saltösund räknat hade Hultberg sitt skomakeri.¹ I en annan stuga bodde madam Berg som spådde i kort och kaffesump.² Hon var också litet sjukvårdskunnig och tillhandahöll läkande örtdroger. Mitt emot på hörntomten mot Galergatan hade Håkansson en vedgård³ där han sålde sågad och huggen ved. Mitt emot återigen bodde fru Johansson⁴ som sålde grönsaker och potatis i en källarskrubb.

Det kan nämnas att i hörnhuset på Galergatans västra sida bodde profossen.⁵ Denne hade sin tjänst på Kronofängelset på södra Björkholmen bakom den höga muren med sina bastanta portar som alltid var stängda utom när fångar släpptes in eller ut genom dem. Profossen hade någon slags personalvårdande uppgift vari också ingick verkställande av de prygelstraff som fångarna och även andra i kronans tjänst förr i tiden kunde bli dömda till för någon förseelse. I enlighet med denna sin tjänst var han också sjukvårdskunnig och ställde på sin fritid sig gärna till förfogande om det gällde sårförbindning, koppning eller annat i den vägen för björkholmsborna. I beaktande av hans yrke ingav han en viss respekt bland björkholmens små- och halvstora pojkar när han kom vandrande mellan fängelset och sin bostad.

Korvettgatan: I det röda huset vid hörnet mot Chapmangatan närmast fängelsemuren fanns två affärer, en specieri- (och matvaruaffär) i kooperativas regim och en bröd och mjölkbutik som drevs av två systrar Karlsson. Lite längre fram på samma sida av gatan nr 8, (där jag själv bor) fanns tidigare enligt uppgift en slakteributik.⁸ Ägaren till denna tomt med stuga som fanns här före det nuvarande huset som byggdes omkring 1890, hade en egen brunn på tomten, vilket var mycket värdefullt förr, innan Björkholmen fick vattenledning, om nu brunnen höll vatten hela året vilket långt ifrån alla brunnar som fanns på holmen gjorde. Brunnen fylldes igen när det nuvarande huset byggdes, Björkholmen hade då fått vatten från Trossö. I nästa hus, som var en stuga, bodde Björk, som hade en klädmangel⁹ som lånades ut till de som behövde mangla sin tvätt. Mangeln var en stor tung tingest med en låda fylld med sten som låg på två trärullar. Det behövdes två män eller kvinnor för att dra den tunga lådan fram och åter över rullarna. Senare skaffades en lättare maskinmangel. På porten fanns en liten emaljskylt med ordet maskinmangel. En tidigare ägare hade också sålt fotogen här.

Fregattgatan. Denna byggnad sträckte längs hela västra sidan av kvarteret Chapman. Hörnet Wachtmeister och Fregattgatan. Här hade Westring på sin tid speceriaffär, medan det bredvid fanns bröd- och mjölkaffär med annan ägare. Huset i övrigt innehöll bostadslägenheter, även i vindsvåningen. På platsen finns i dag ny bebyggelse.

I hörnhuset mot Wachtmeistergatan var Danielssons bageri¹⁰ inrymt. I huset fanns en väldig bakugn uppmurad av sten. När detta bageri upphörde, öppnade torghandlare August Persson (Ägga Persson), en frukt och grönsakshandel som förestods av fru Karlsson. Själv stod Persson om dagarna uppe på Stortorget med sina frukt- och bärkorgar, och ägg. I det ena rummet i det f d bageriet stod den väldiga bakugnen kvar. Här förvarade fru Karlsson den potatis och grönsaker som ingick i handeln.

Det kan nämnas att stugan med maskinmangeln revs för endast tre-fyra år sedan för att lämna plats för ett större trähus.

Beträffande Korvettgatan, så var denna en av de få gator som gamla tidevarv var något så när jämn. Här brukade några replagare som hade sitt dagliga arbete i repslageriet inne på varvet, på sin fritid slå rep och trossar för sitt och grannarnas behov, till detta hade de tillstånd av varvschefen.

Wachtmeistergatan löper över Björkholmen från öster till väster och är en av de bredaste gatorna. I hörnhuset¹¹ till höger från uppfarten från Hantverkaregatan på Trossö räknat, i en lång envåningsträbyggnad, fanns med ingång från hörnet, Westrings speceriaffär och bredvid mot Fregattgatan en bröd- och mjölkbutik. Litet längre fram på samma sida av Wachtmeistergatan låg i hörnhuset mot Fregattgatan¹² en grönsaksaffär, tidigare hade här varit en tobaksaffär. I nästa hus på samma sida kom så Thomssons välkända

speceri- och diverse affär¹³ som i sortimentet av olika varor inte stod de väl sorterade affärerna på Trossö efter, den var mera som en lanthandel. Thomssons var även ombud för Posten och var något av en liten poststation, i samma hus, mot hörnet vid Korvettgatan låg Bierhallen.¹⁴ Den var livligt besökt av gubbarna när de om kvällarna kom från arbetet på varvet och även annars förstås. Vid själva hörnet mot Korvettgatan hade Rut Olsson sin lilla mjölkaffär.¹⁵

Längre bakåt i tiden bodde i en stuga på Wachtmeistergatan "Krycke-Mattsson" tillsammans med sin gamla mor som var sjuklig och mest låg till sängs. Mattsson försörjde sig och modern med diverse småhandel, som ved till köksspisarna, potatis och andra rotfrukter. På den tiden ingick ännu bröd från kronobageriet på Stumholmen i lönen för de anställda på varvet och vid Flottan. Det var s k ankarstockar. Men inte alla av de äldre kunde äta dem, de var väl litet hårda, så de gick till Mattsson och bytte dem mot något annat som han tillhandahöll eller också mot kontanter. Mattsson i sin tur sålde dem till andra som ville ha dem. Mattssons stuga hade inget trägolv utan detta var satt med sten. Det var flera stugor på Björkholmen som hade haft stengolv, denna stuga var den sista berättade de gamle. Men kvinnorna vävde mattor och täckte golven med.

Fregattgatan går tvärs över Björkholmen från varvsmuren i söder ner till vattnet mitt emot Ekholmen i norr. På denna gata bodde "Toppa-Berg" i en stuga i hörnet mot varvsmuren.¹⁷ Han hade en tramp-svarv med vilken han svarvade allehanda träsaker bl a de av småpojarna så omtyckta snur-retopparna som de medelst en piska fick att snurra runt. Det gick ju inte på dåtidens ojämna gator men på de släta berghällarna som fanns här och var gick det bra. Detta var en omtyckt lek bland oss småpojkar, även hemma på ön.

När stenhusen på norra sidan av Fregattgatan byggdes i nyare tid inreddes de med butikslokaler i bottenvåningen. Här hade Österberg¹⁹ sin cigarr- och tidningsaffär och på hörnet mot Wachtmeistergatan¹⁸ startade Bertil Svensson en charkuteributik som senare övertogs av Robertsson från Nät-traby. Efter denne flyttade "Annas Livs" in. Hon hade tidigare haft sin affär längre norrut på gatan men måste flytta då huset skulle rivas. Annas Livs drevs av Anna Ternström som i många år haft sin affär på Björkholmen fast i olika hus på Fregattgatan. När hon av åldersskäl upphörde med sin affärsrörelse, övertogs butikslokalen av Kennet Svensson, som startade en tapet- och färghandel. När denne efter ett antal år flyttade sin affärsrörelse till Trossö blev det återigen en speceriaffär i butikslokalen på Fregattgatan, denna gång med bröderna Kron Dahl från Aspö som ägare. Den lilla butiken blev dock för liten för dem, varför de övertog en större livsmedelshall i Torhamn. Efter detta har det inte varit någon affärsrörelse i butiken på Fregattgatan. Även den ovannämnda cigarr- och tidningsaffären är sedan länge borta.

Nordenskjöldsgatan Björkholmen.

Fortsätter vi Fregattgatan framåt mot norr över Wachmeistergatan, låg vid vardera hörnet en grönsaksaffär,²⁰ och på motsatta sidan Westrings speceriaffär, jämte en bröd- och mjölkbutik som tidigare nämnts.

Lite längre mot norr på gatan står det höga stenhuset som byggdes i början av sekelskiftet 1900. Det står som ett minnesmärke över hur dåtidens byggherrar och myndigheter hade tänkt sig det framtida Björkholmen. I bottenvåningen fanns här två affärslokaler. Elftmans bageri och konditori²³ och bredvid Rosells speceriaffär,²⁴ bakom det höga stenhuset bodde i en stuga Karlsa-Mian som var änka efter en timmerman på varvet. Hon bidrog till sin försörjning för sig och en son, genom att hyra ut några gamla ekor, som hennes man under sin levnad ägt.

På andra sidan gatan mot Krister Hornsgatan, fanns förr en del stugor, som i början av seklet fick lämna plats för ny bebyggelse. Här bodde tidigare, berättade de gamle, en bryggare Håkansson, som hade en liten ölservering inne på sin stugtomt. Här bodde också Möllare Svensson som var den siste som innehaft och skött den ena av de två kvarnar, som stod mitt i nuvarande korsningen Fregattgatan-Krister Hornsgatan. Denna plats var fordom ett oländigt berg, som brant stupade ner mot Björkholmskanalen, innan en del av det sprängdes bort för bättre framkomlighet. I en stuga här uppe bodde också Madam Carlman, som hade en liten kakbutik. En ättling till henne var skulptören Conrad Carlman, mästare till statyn av Hans Wachtmeister nere vid Kungsbron.

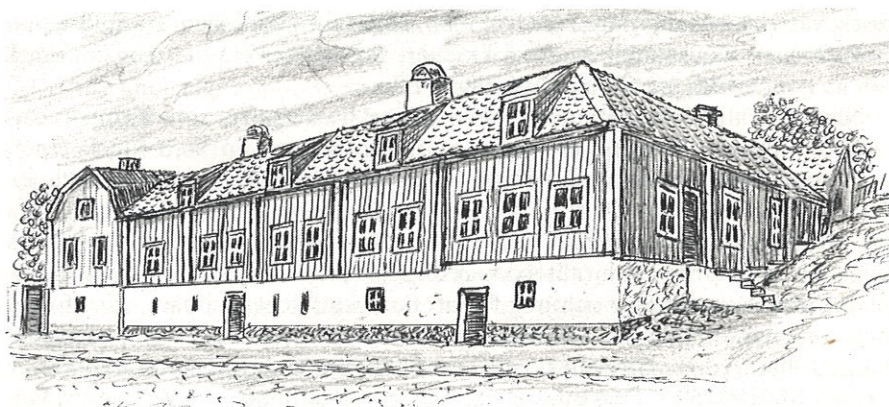
Av kvarnarna på Björkholmen, stod den ena på berget, mitt i nuvarande gatukorsningen Fregattgatan-Kristerhornsgatan. Mjölaren hade sitt

skrå och burskap liksom de andra hantverkarna och företagarna i staden. Denna kvarn ägdes i början av 1700-talet av N. Lövgren och efter dennes död av hans änka. Efter henne kom mjölnare Peter Bergström, därefter dennes son Anders Bergström. I början på 1800-talet var N. Bergqvist mjölnare här för att 1824 efterträdas av Johannes Holmqvist.

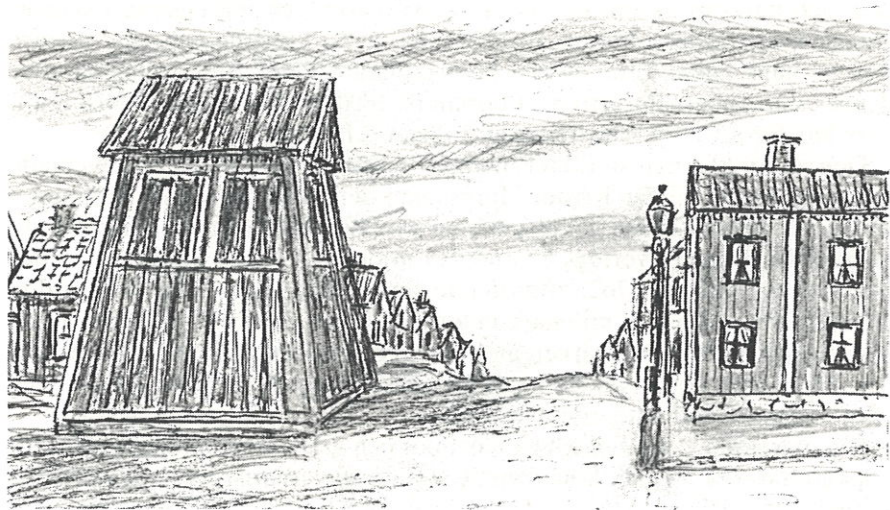
Den andra kvarnen stod litet mera åt sydväst i norra delen av nuvarande kvarteret Minerva, där Krister Hornsgatan den tiden gjorde en invikning i kvarteret. Denna kvarn ägdes i början av 1700-talet av en rådmän Björkman. Efter honom övertogs kvarnen av mjölnaren Johan Flygare, därefter kom Jonas Jonasson 1762, efter denne Jonas Söderberg. Efter dennes död gifte änkan om sig med mjölnare Peter Rundqvist. Hon blev änka för andra gången och överlät då kvarnen år 1810 till mjölnaren Peter Magnus Bolander. Mjölnaren Anders B. Jansson blev näste ägare 1816. Efter honom blev Olof Svensson den siste mjölnaren här.

Kvarnarna blev ju obehövliga när mjöl och gryn så småningom fanns att köpa i affärerna. Mjålet kom från de stora ångkvarnarna som vid den tiden började att anläggas i landet. Väderkvarnen på Fregattgatan revs först, men ännu på 1880-talet stod den andra kvarn där Olof Svensson som den siste mjölnaren här ännu drev sin verksamhet. Minnesgoda björkholmsbor som var barn vid den tiden kunde berätta om detta.

När den gamla träbebyggelsen i kvarteren Tapperheten, Vasa och Vadislav revs, för att ersättas av nya hus av sten, blev det i dessa mot Björkholmskajen butikslokaler inredda. I dessa har affärsverksamhet i olika branscher bedrivits och görs så till en del fortfarande.

Hörnhuset Chapmansgatan-Wachtmeistergatan. Björkholmen omkr. 1942. Huset revs för att lämna plats för stenhus. Den höga stengrunden på vilka husen vid Björkholmskanalen var byggda föranleddes av dels den starkt lutande stranden och dels för att husen skulle klara det ibland höga vattenståndet. Invånarna kunde också ha sina båtar förtöjda vid husknuten.

Klockstapeln på Björkholmen

Björkholmen är en stadsdel som genom tiderna blivit förskonad från eldsvådor. Undantaget är det hus som brann ner på Lilla Holm omkring 1900. Ändock var det en eldsvåda som var den direkta anledningen att stadsdelen fick en egen klockstapel med två klockor. För att få veta lite mer om detta får vi, som alltid, gå tillbaka åtskilligt i tiden.

När Amiralitetsförsamlingen som ju Björkholmsborna som Kronans anställda tillhörde, byggde sin kyrka så fick den även en liten klockstapel, provisorisk, som även själva kyrkan till en början var. Denna stapel hade en mindre klocka som lånats från flottan. När flottan tog tillbaka denna klocka för att placera den på ett örlogsfartyg så blev kyrkan utan kyrkklocka. Då byggdes den stora Amiralitetsklockstapeln på Amiralitetsplatsens höjdpåta. Den byggdes stor och hög för att den skulle betjäna både varvsfolket och den civila staden. Den försågs med ett urverk tillverkat av en tysk urmakare, Johan Adam. Stapeln försågs med två klockor gjutna i Stockholm av firman Meijer 1699. Den ena klockan slog kvartstimma och den andra helstimma. De var försedda med Karl XII:s namnskiffer och inskrifterna "Soli Deo Gloria" och "Gloria In Excelsis" (Åra i Höjderna).

När Karlskrona planlades med gator och torg så fick Amiralitetsplatsen (den har senare kallats Amiralitetslätten och Amiralitetstorget) den utformning den har i dag. Samtidigt fick Amiralitetsgatorna som korsar Amiralitet-

splatsen sin raka och breda sträckning från Kungsbron genom staden. Meningen var förstås att på denna stora öppna plats och denna breda gata skulle militära uppvisningar och parader äga rum och vid Kungsbron skulle svenska och utländska skepp med kungar och andra dignitärer kunna mottagas. Den stora Amiralitetsplatsen skulle bli den nya örlogstadens militära centralpunkt. Här skulle byggas ett ståtligt amiralspalats och en ny kyrka av sten som så småningom skulle ersätta amiralitetskyrkan Ulrika Pia som var ett provisorium av trä.

Amiralspalatset kom dock aldrig längre än till ritningarna på grund av brist på penningmedel. De ständiga krigen som tog det mesta av landets ekonomiska resurser gjorde att grundstenen till den nya kyrkan kunde läggas först år 1760. Men då skedde det under mycket högtidliga former på dåvarande kungens Adolf Fredriks födelsedag, kyrkan skulle få namn efter honom.

Därefter forsattes arbetet med kyrkan under ett tjugotal år med många uppehåll i brist på pengar för att år 1781 helt avstanna. Murarna hade då nått en höjd av 14 alnar, något över åtta meter. Byggnadsarbetet kom aldrig i gång igen, murarna stod under flera år som ruin tills de revs. Byggstenarna användes till bl a till trappor vid Ulrika Pia och till kajer och bryggor nere vid Kungsbron.

Amiralitetsplatsen eller Amiralitetsparken som det numera heter var Karlskronas (Trossös) största öppna plats eller torg, större än Stortorget, som säges vara Nordeuropas största torg. Och som torg har det också i viss mån fungerat i äldre tider, vid sidan av att vara exercisplats och paradplats för bl a Marinregementet. Här hölls årligen kreatursmarknader, det var vanligt att stadsborna på hösten inköpte till ex. stutar som de låt slakta och salta till vintern. Den stora öppna planen framför Högvakten blev år 1930, när Karlskrona firade 250-års jubileum, festplats och utställningsområde.

Emellertid så hade Amiralitetsförsamlingens kyrkoråd redan år 1701 beslutat om uppförande av ännu en klockstapel som skulle byggas på den breda V. Amiralitetsgatan mellan korsningarna Konstapelsgatan och Arkelmästaregatan. Det låg en ekonomisk tanke bakom detta, församlingen behövde inkomster. Det var nämligen så i äldre tider att klockringningarna var avgiftsbelagda. Kyrkorna både i städerna och på landsbygden hade en inte föraktlig inkomst av förmögna borgare och andra som beställde ringningar vid olika tillfällen som själaringningar, vid bröllop, dop, begravningar och annat. Det hände att rika och framstående personer skänkte gårdar hus eller penningar till kyrkan för att det skulle ringas för deras själers salighet lång tid efter deras död. Och för att få sina namn i kyrkoarkivalerna och en gravplats med namnplåt i kyrkans gravvalv.

Till den nya klockstapeln beställde kyrkorådet två klockor, en större och en mindre hos Mejers Klockgjuteri i Stockholm. På den Lilla klockan som vägde tre skålpund stod på övre kanten: på latin översatt till svenska: ”Sö-

ken först Guds rike och hans rättfärdighet” På ena sidan stod eller står, klockorna finns ju kvar: ”Gud till ära och Amiralitetsförsamlingen i Carlskrona till tjänst av Kongl. Amiralitetskyrkans egna medel är denna klocka gjuten i Stockholm av Gerhard Mejer anno 1701”. På den andra sidan står: Loven Gud och Ljudande symbaler, varje själ prise Herren Halleluja”.

Den ursprungliga texten på den stora klockan som vägde sex skålpund gick förlorad då den hade fått en spricka, vid branden 1790, omgjöts på örlogsvarvet 1851. Den fick då under Oscar I:s namnskiffer inskriften: ”Gjuten på Kongl. Skeppsvarvet i Carlskrona 1851 af P. Mörck”. På den andra sidan står under riksvapnet.: ”Soli Deo Gloria”.

Klockorna fördes till Karlskrona på ett örlogsskepp och hängdes upp i den just färdigbyggda stapeln på Amiralitetsgatan.

Så kom 1790 den stora brandkatastrofen som lade så gott som hela det civila Karlskrona i grus och aska och som förorsakade mycket nöd och elände. Branden utbröt vid Amiralitetsgatan just i Klockstapelns närhet. Man lyckades rädda klockorna från att förstöras av elden och kunde föra dem i säkerhet.

Så gick några år. När staden något så när återhämtat sig från den stora branden så beslöts att bygga en ny klockstapel. Den fick sin plats uppe på Björkholmen på den fria platsen mellan Fregattgatan och Wachtmeistergatan, stenbron upp till Björkholmen fanns då inte ännu. Detta var år 1800. Att den fick sin plats här hade naturligtvis sina orsaker. Dels var det den högsta punkten på den höga Björkholmen och dels bestod omgivningen av mindre stugor så att möjligheten att rädda den vid en eventuell brand var större här.

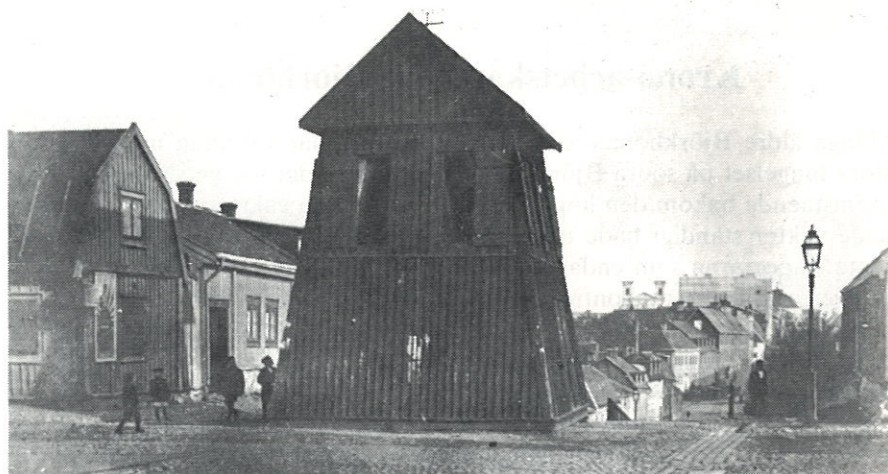
I över ett sekel gjorde klockstapelns tjänst, i dess båda klockor ringdes till ottesång och högmässa, själaringning vid dödsfall, vid begravningar, vid örlogsskeppens ankomst till hemstaden efter långresor, vid flottans segrar ute på haven men också vid meddelande om nederlag och förlisningar då många Björkholmsbor aldrig återvände efter sin utresa.

För Björkholmsborna blev Klockstapelns med den ”sköna klangen” som det sades, från sina klockor en institution, en tradition.

Däremot ringdes det inte i klockstapelns tidigt om morgnarna för att väcka varvsarbetarna för att de skulle komma i tid till arbetet inne på varvet, som det påstås. Till detta användes trumslagare som gick omkring och trummade. I senare tid var det, som vi minns en klocka inne på varvet som ringde en viss tid före arbetets början och en stund efter. När klockringningen slutade skulle alla vara inom 17:ns port. Detta gällde även vid middagsrasten.

På platsen för Klockstapelns samlades gärna barnen för att leka. När båtsmannen kom för att ringa tävlade pojkar om att vara först med att hjälpa till att sätta i gång klockorna.

Om sommarkvällarna var det ungdomarna av bägge könen som samlades

vid klockstapeln. Hit sökte sig skeppsgossarna när övningsskeppen låg inne i hamn eller då de gick i skola i Skeppsgossekasernen. Helt naturligt kunde det då bli en del gruff och rivalitet mellan dem och de civila pojkarna på Björkholmen, om flickorna.

Men nere i Oskuldsparken som på den tiden var en riktig park med träd, gräsmattor och bänkar, knöts under ljumma sommarkvällar många livslånga kärleksband mellan Frassar och Clauror”.

Men så kom en morgon år 1909 några mannar från varvet med yxor och klubbor och började bearbeta den gamla klockstapeln. Den skulle bort, den hade blivit till hinder för trafiken efter det att Björkholmen fått körbara gator, den stod ju också mitt för uppfarten till holmen.

Det var en sorgens dag då Björkholmsborna samlades för att åse hur deras klockstapel som blivit till en kär tradition, plockades bort bräda för bräda. En av åskådarna med poetisk ådra skaldade följande nekrolog:

”Tidigt en morgon yxorna slå mot Klockstapelns åldriga bräder
Sekelminnen ej längre få stå och tälja om tider och fäder.
Aldrig mer tonar klockornas sång från Björkholmens idylliska stränder
och bjuder till hvila från dagens tvång i stugor vid gator och gränder.
Så grusas minnena hvart man ser för tidskrafvets iskalla nytta.
Jag vet ej hur, man längtar till det gamla åter att flytta.
Men i mitt minne den ska bli kvar den gamla stapeln som illa lönats
Och jag skall finna ett ”nej” på frågan om platsen förskönats!”

Men vi nutida Björkholmsbor kan, om vi lyssnar noga, fortfarande lyssna till Björkholmsklockornas sköna sång, nu från Amiralitetskyrkan dit klockorna flyttades. Detta skedde dock inte förrän i mars 1987, under denna långa mellantid hade de förvarats inne på varvet.

Krono-arbetskåren på Björkholmen

Många äldre Björkholms- och även Trossöbor har väl ännu minne av det stora fängelset på södra Björkholmen. Även om det var en sluten värld för utomstående bakom den höga stenvuren med sina vaktorn varifrån beväpnade vakter ständigt hade utkik över fängelseområdet, och bakom de bastanta träportarna som endast öppnades när vaktpersonal passerade ut eller in eller när någon ny kontigent fångar anlände.

Men varför fanns då detta fängelse med sina väl bevakade fångar i det stora stenhuset, jämte den långa kasernbyggnaden i Sparre vid Kyrkogatan, det största stenhuset i staden vid denna tid. Ja, som alltid får man gå tillbaka till gången tid och historien för att få veta något om upprinnelsen och orsakerna till detta. I detta sammanhang kommer man in på kapitlen om brott och straff och om hur det förhöll sig med det i gången tid.

Straffen för de som bröt mot lagar och förordningar var, efter vår tids sätt att se, och tycka, orimligt hårda och omänskliga förr i tiden. Mord renderade förövaren undantagslöst dödsstraff, om det inte var några särskilt för mildrande omständigheter till ex. i nödvärn eller fara för eget liv. Men det blev ändå ett hårt straff, med straffarbete i många år. Även tjuvnadsbrott om det hade skett från Kronan eller Kyrkan straffades med döden i de flesta fall. Särskilt hård blev domen över de unga kvinnor som tagit död på sitt barn efter födseln. För dem blev samhällets och myndigheterna, och då inte minst prästernas, dom hård och skoningslös. Straffet blev döden inte en gång utan två gånger, efter halshuggningen brändes kroppen på bål. Och dock kunde hon i själ och hjärta vara oskyldig, hon hade kanske blivit våldtagen eller tvingad, och sedan blivit övergiven av barnafadern, det var inte något ovanligt förr; och utfört gärningen i förtvivlan och ensamhet mot en kall och fördömande värld. Säkert var det flera som valde att gå i sjön i fruktan för det hemska straffet.

Verkställandet av dödsstraffen var offentliga, de skulle kunna åses av så mycket folk som möjligt, för att verka avskräckande och återhållande på presumtiva brottslingar. Därför var avrättningsplatserna vanligen belägna på något torg i städerna och på landet på centrala öppna platser i byarna.

I Karlskrona skedde avrättningarna från början och under lång tid framåt på Stortorget å för ändamålet uppmonterad galge eller stupstock. Före exekutionen hölls förbön i kyrkan för delikventen, för att betona att det skedde i Guds och lagens namn. Även den ofta använda spöpålen stod här.

Stadens fängelse som låg i kvarteret Dahlberg strök med vid den stora branden 1790. Fångarna överfördes till en stallbyggnad som låg på den plats på Stortorget där rådhuset sedan uppfördes. Denna stallbyggnad som räddats från att bli lågornas rov, för att den låg lite mera fritt, var emellertid i

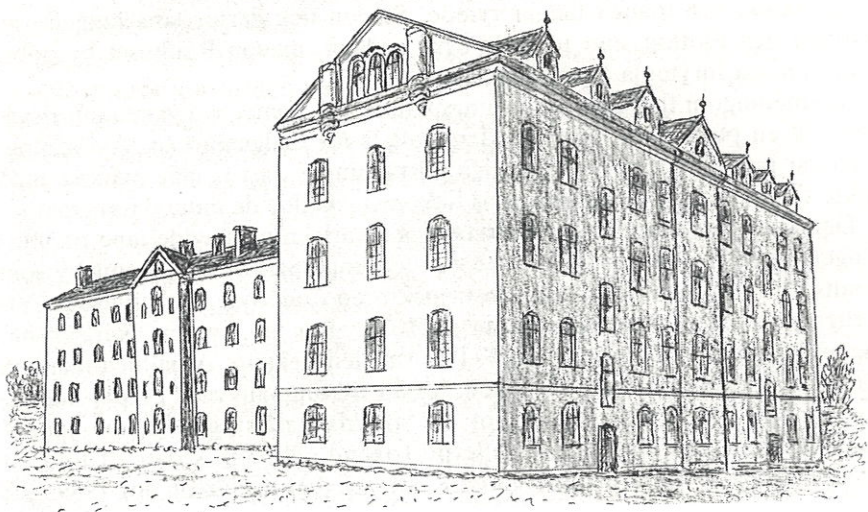
dåligt skick, och många fångar rymde. Staden fick därför låna fängelse av Kronan och Flottan som ju hade egna sådana, medan Rådhuset byggdes, som kom att inrymma även fångceller.

Så småningom flyttades avrättningsplatsen till Vämö, vid gamla infartsvägen, till en plats, som alltsedan dess kallats för Galgamarken. Avrättningarna var inte längre några offentliga tillställningar, fast många nyfikna ändå sökte sig dit. Efter länsfängelsernas tillkomst, skedde de inom dessas murar.

Den sista dödsdomen som verkställdes i Karlskrona skedde inne på länsfängelsets gård i juni år 1900. Det var den unge Sallrot från Ronneby som dömts för mord och rån på stationsinspektören Cederbeg i Johannishus. Ytterligare en dödsdömd fånge kom dock att sitta fängslad på Karlskronafängelset några år därefter (1908). Det var den bekante Amalthea-mannen Anton Nilsson som dömts till döden, för att tillsammans med ett par kamrater, förövat ett bombattentat mot ett strejkbrytarfartyg i Malmö, under hamnstrejken där. Han blev emellertid frikänd och kom sedan att föra ett äventyrligt liv bl a som stridsflygare i Ryssland. Anton Nilsson dog 1989, 102 år gammal.

Det behövdes mycket arbetsfolk vid uppbyggnaden av den nya flottstationen, det nya örlogsvarvet, fartygsbyggen och till befästningar runt staden och ute i skärgården. Till detta använde Kronan till en icke obetydlig del krigsfångar när den svenska arbetskraften inte räckte till. Vid flera tillfällen anlände fartyg från Tyskland med saxiska krigsfångar. När tillgången på krigsfångar så småningom avtog blev det istället fångar från Sverige som sändes till Karlskrona för arbete på örlogsvarvet och på befästningarna. Det var grova brottslingar mördare och rånare som dömts till döden men som fått detta straff omvandlat till hårt straffarbete, många för livstid. De inlogerades i en byggnad på varvet och fick utföra de tyngsta arbeten bl a i ankarsmedjan, där ankare, kättingar och andra järn-arbeten för örlogsskeppen smiddes. Dessa fångar var hårt bevakade av beväpnade vakter både natt och dag, kedjade vid varandra med järnlänkar runt foten, som tillät endast begränsad rörelsefrihet. För att ändå få ett rymningssäkrare fängelse för dessa fångar, flyttades de över till den nya högvaktsbyggnaden, där fångceller hade inrymts. Högvakten blev färdig 1827.

Ett stort problem och bekymmer för de styrande i staden var alla fattiga och hemlösa, som drev omkring i staden, och tiggde mat och husrum. Inbrott och snatterier för att stilla hungern förekom ofta bland dessa "uslingar och nödlidande" som det hette. Skråämbetena och gillena tog i regel hand om sina fattiga, änkor och föräldralösa och de besuttna ordnade välgörenhetsbaler till förmån för de fattiga i staden men det räckte inte långt. Efter den förödande branden 1790 var det tusentals människor som blivit blottställda och måste ta till tiggarpåsen för att överleva. Arbetsinrättningar inrättades på flera ställen i staden där de mot en viss arbetsinsats kunde få mat och en sovplats.

Fängelset Göta Lejon på Björkholmen. (Kronoarbetareskåren)

Nu var dessa förhållandena inte något speciellt för Karlskrona. Överallt i landet både i städer och på landsbygd drev hopar av människor omkring som livnärde sig på tiggeri och snatteri. De militära myndigheterna som var i ständigt behov av arbetskraft till varvet, fästningsbyggen och annat, beslöt då att inrätta en tvångsarbetsanstalt där varnartade och arbetsovilliga som påträffades drivande omkring på vägarna skulle fasttagas och skickas till tvångsarbete i Karlskrona. Upptagningsområdet var både Götaland och Svealand. För detta ändamål byggdes baracker på södra delen av Björkholmen, vilken plats blivit ledig, sedan Flottans sjukhus flyttat till Vallgatan vid Kungsbron.

Denna tvångsarbetsinrättning blev militärt uppbyggd och organiserad med indelning i kompanier med militära befäl och vakter. Det kallades officiellt för Kronoarbetareskåren och inte för fängelse, fast de intagna var väl bevakade fångar.

De först uppförda fångbarackerna blev med tiden otillräckliga och på 1860-talet uppfördes en stor byggnad i sten som emellertid även den blev för trång efter ett 20-tal år, och fick en lika stor tillbyggnad i vinkel. Den första byggnaden hade inredning med en stor sovsal i varje våning, på var sida om en lång korridor med trappor, här fanns plats för 200 fångar. Vinkelbyggnaden fick en inredning med celler. På fängelsegården fanns mindre byggnader innehållande sjukhus och verkstäder.

Fångarna arbetade på varvet med kaj- och brobyggnader, i dockorna m m. Stenen som behövdes till detta fraktades i block till fängelsegården från stenbrott som kronan hade i skärgården bl a på Tjurkö och på Aspö. På Aspö förestods stenbrottet av en kommandör Pantzerhjelm. Stenen bearbetades sedan av fångarna på fängelsegården.

När den tyske konsuln Wolff började med stenhuggeri på Tjurkö ingick Kronoarbetškåren med denne ett avtal för att hålla ett kompani arbetsfångar till hjälp. De arbetade mest med att bygga kaserner för att skaffa husrum för alla de som från olika håll sökte sig till Tjurkö för att hugga eller lära sig, att hugga sten. Fångarna byggde även kyrka.

Avtalet med Wolff varade till 1894. Även på Kungsholmsfort förlades ett hundratal man ur Kronoarbetškåren där de arbetade med att färdigställa och förbättra fästningen.

Det fängelse i Högvakten där kedjefångarna som arbetade i ankarsmedsmejan, förvarades, avvecklades när den stora fängelsebyggnaden på Björkholmen togs i bruk, de fångar som fanns kvar flyttades över dit. Dessa fångar i Högvakten, hade om söndagarna måst marschera till högmässan i Amiralitetskyrkan, fortfarande kedjade och länkade med varandra och under sträng bevakning. Kedjorna bars över armen för att de inte skulle släpa i marken och hindra gången. Det rasslade och klirrade av järnen och kedjorna när fångarna trädde in i kyrkan och under en god stund innan de hade satt sig till rätta i de därför avsedda bänkarna. Även under gudstjänsten rasslade det till då och då när någon fånge råkade röra sig.

Men fångarna på Björkholmen behövde inte gå till Amiralitetskyrkan. Uppe på den stora vinden i byggnaden där, var inredd en kyrka med altare och väggmålningar dit fångarna beordrades på söndagarna.

Till en början var det, som i det föregående nämnts, huvudsakligen sådana som häktats för lösdriveri och bettleri vilket var förbjudet och som därför dömts till längre eller kortare straffarbete, som utgjorde klientelet i Kronoarbetškåren. Men efterhand kom det dit även riktiga brottslingar. År 1864 kom det en ny strafflag med humanare inställning. Dödsstraff skulle visserligen utdömas men skulle endast verkställas om brottet var särskilt svårt till ex. om ett mord var planerat och utförts under hänsynslösa och råa former. Följden av detta blev att avrättningarna i landet minskade och även mördare och rånare kunde komma undan med livstids straffarbete. Flera av dessa grövre brottslingar införpassades till Kronoarbetškåren vars fångmaterial kom att bli av tämligen blandat slag.

De fångar som inte kunde utföra något hårt arbete, sysselsattes med lättare sådant, i verkstäder och bodar som fanns på den stora fängelsegården. De tillverkade även slöjdsaker som de sedan fick gå ut på stan och sälja i husen. Naturligtvis eskorterade av vakter för att inte de skulle rymma. Som liten minns jag att jag till en jul, fick ett litet skrin av en släkting i staden. Hon hade köpt det av en fånge. Det var ett mycket välgjort skrin, slätputsat och blankpolerat, med gångjärn och lås av mässing.

Far tog det fina skrinet i sin grova och valkiga stenhuggarnäve vände på det, smekte dess blanka yta och yttrade, liksom för sig själv, några ord om den stackars fången som hade gjort detta lilla skrin så omsorgsfullt. Far hade i sin ungdom arbetat på Wolffs stenhuggeri på Tjurkö och kände väl till dessa fångar. De civila fria stenhuggarna betraktade inte fångarna som sämre folk utan såg dem mera jämlika med dem själva. Det torde väl heller inte varit de grövsta brottslingarna som sändes ut till Tjurkö och Kungsholmen eller någon annan Kronans arbetsplats.

Fångarna på Tjurkö representerade förstås olika hantverksyrken och ssyselsattes därför, utom med stenhuggeri, med att bygga kaserner och bostäder åt Wolffs alla stenhuggare, med denne som beställare och under kronans regim. En del av fångarna var bohemiska och konstnärliga naturer som tagits för lösdriveri och bettleri, vilket var förbjudet, och därför dömts till längre eller kortare straffarbete. Kyrkan som fångarna byggde, dekorerade de med egna väggmålningar.

En sonson till en fångvaktare på Tjurkö, berättade ett par episoder, som något belyser fångarnas förhållande till sina väktare. Som framgår torde fångarna faktiskt ha åtnjutit en viss frihet trots allt.

I löndom hade de också ett eget brännvinsbränneri, måhända med vakternas goda minne kan tänkas, de fick väl också smaka av produkten! Det var förbjudet att inneha spelkort och spela kort. Men fångarna gjorde kort själva och spelade med dem. En fångvaktare kom på dem flera gånger och tog från dem korten. Som hämnd beslöt fångarna att märka denne vaktare. Det blev diskussion hur detta skulle gå till men några pläderade för vakten, han hade ju alltid varit hygglig mot dem, så han slapp märkning. Detta talade de också om för vakten. Kanske som ett memento vad som skulle kunna hända en annan gång.

Det skulle bli inspektion en dag av Kronoarbetareskåren på Tjurkö av den militära ledningen med högste chefen i spetsen. Detta fick fångarna veta och beslöt att ge denne en minnesbeta. När dagen för inspektionen kom var dessa fångar sysselsatta med takläggning på en kasern och hade därför en stege upprest. När högste chefen som var noga med att kontrollera allting, i full uniform, klev uppför stegen till takkanten, så stod en av fångarna redo med en klubba så chefen ramlade ner från stegen. Detta var ju ett mycket allvarligt brott, vad straffet blev kände berättaren inte till, men säkerligen både prygel och påbackning av strafftiden, kanske till livstid.

Som tidigare nämnts var en del av fångarna inte några egentliga brottslingar. De hade dömts för att drivit omkring utan arbete eller någon fast punkt i livet. För sådana fångar fanns en bestämmelse att om det kom någon och ville anställa dem i sin tjänst, eller erbjöd sig att ta hand om dem, och sörja för deras existens, så blev dess fria från vidare straff.

Detta utnyttjade en del yngre änkor på öarna omkring, de kanske hade mist sina män ute på fiske eller på annat sätt och behövde en ny man. De tog

En imponerande samling vaktmanskap, befäl, läkare, präst jämte höga civila herrar på inspektion i Kronoarbetares arbetsläger på Tjurkö, slutet 1800-talet. Originalfotots ägare, Josef Flinkenberg Svängsta, vars farfar var vaktkonstapel vid kåren.

helt enkelt ekan och rodde över till Kungsholmen, Tjurkö eller någon annan plats där Kronan hade fångar i arbete, tog sig en titt på fångarna av ovan nämnda kategori. Fann de då någon som föll dem i smaken så fick de ta med sig denna hem. Det behövdes ju en karl i huset. Den f d fången kunde härigenom få både hustru, stuga och jord och bli en stadgad karl. Från min hemö känner jag till några äktenskap tillkomna på detta sätt, som hade slagit väl ut och både mannen och barnen blev ordentliga och arbetsamma medborgare i samhället.

Fångvaktarna hade först titeln gevaldiger, som senare ändrades till vaktkonstapel eller fångkonstapel. De bodde ute i staden, flera av dem på Björkholmen eller på Saltö. De högre tjänstemännen hade sina bostäder i två stora hus i en muromgårdad förgård innanför den yttre fängelsemuren.

Fångarna användes naturligtvis även till renhållning, att sopa i verkstäderna, på gården och gatan utanför fängelsemuren. De som fick order att sopa gatan, väl bevakade från tornen på muren, kunde ibland vinka till sig en av smågrabbarna i närheten och ge dem några ören för att springa bort till Tomssons affär och köpa snus, berättade en gammal Björkholmsbo som ofta fungerade som snusbud under sin pojktid.

I början av tjugotalet efter första världskriget ansågs fängelset och fångarna för otidsenligt att användas av varvet och Kronan som arbetskraft och avvecklades. Det blev ombyggt till bostäder för anställda vid varvet och Flottan. Det blev tämligen bra och snygga lägenheter, jag hälsade på några

bekanta som bodde där. Hyran för två rum och kök var 38 kr då. Fast det fanns bara kallt vatten och man fick elda med ved i kakelugnar och i kaminer, veden fick hämtas i vedbodar på gården, toalett fanns i trappan ett par stycken som familjerna fick samsas om. Trapporna var dryga i det fyra våningar höga huset, rumhöjden i fängelset hade varit inte mindre än 2,60 mtr. Trots detta blev det en formlig kapplöpning att få hyra en lägenhet här. Lägenheterna i det stora huset, med inte mindre än hundra lägenheter vid denna tid stans största bostadshus, var dock i första hand avsedda för de anställda på varvet, som ovan nämnts med förtur, för dem som hade långt tjänstetid.

Namnet ändrades nu till bostadsområdet Göta Lejon, Men det hade så länge hetat Centralfängelset eller mest bara Fängelset på Björkholmen att det var sedan generationer inpräntat, så det fortfarande fick behålla detta namn lika ofta som det benämndes Göta Lejon. "De bor på fängelset" hette det utan att det låg något nedsättande eller nedvärderande i det. Då visste alla var de bodde. Det var i synnerhet en idealisk bostadsplats för barnfamiljerna med många lekplatser på den stora soliga gården, fri från bilar. Där fanns också plats för små trädgårdstäppor och burar för kaniner som en del familjer höll, för att dryga ut kosthållet. Det ordnades fester och varje vår tändes majbål med sång och musik dit även övriga Björkholmsbor sökte sig.

Åren efter andra världskriget började bostadsbyggandet skjuta fart i staden. Det ena bostadshuset efter det andra med moderna lägenheter kom till i snabb takt. De hyresgäster i Göta Lejon som flyttade dit i början började bli gamla, de långa trapporna blev dryga, lägenheterna var omoderna och hade egentligen hela tiden haft karaktären av nödbostäder. Den ena lägenheten efter den andra blev tom och de hyrdes inte ut till någon ny hyresgäst. Snart stod det stora huset tomt och öde och stod så i många år innan det slutligen revs och var borta.

Systemet att nyttja fångar dömda till straffarbete för arbete inom Kronans (Fortifikationens) anläggningar var inte något speciellt för Karlskrona. Sedan mitten av 1800-talet var Kronoarbetsskårer förlagda i fästningarna i landet, där fångarna sysselsattes med brytning och huggning av sten, för att bygga ut och förstärka fästningarna. I gamla tider användes också fästningarna som fångelser för brottsdömda, de blev "satta på fästning". Kronoarbetsskårererna var också ett sätt att utnyttja den lediga arbetskraft som drev omkring på vägar och gator utan att kunna försörja sig, vilket i sin tur var en följd av den explosiva folkökningen under 1800-talet, och som enligt lösdrivarlagarna kunde häktas, och dömas till straffarbete. Då upptagningsområdet var hela Syd- och mellansverige blev det heller ingen brist på tvångsarbetare, kårererna kunde ständigt få påfyllning. Förutom i Karlskrona fanns Kronoarbetsskårer på fästningarna i Kalmar, Malmö, Varberg, Vaxholm och även vid en del kanalarbeten och i kalkstensbrott på Öland och Gotland. Dessa kronoarbetsskårer upphörde efter första världskriget.

Förvaltningsberättelse för år 1989

Styrelsen för Föreningen Gamla Carlsrona har vid sammanträde den 8 januari 1990 fastställt följande berättelse över föreningens verksamhet år 1989.

Styrelsens sammansättning

Lennart Kloo	ordförande
Eva Malmgren	vice ordförande, arkivarie
Åke Nordin	kassör
Sten A Petersson	redaktör
Karl-Erik Karlsson	klubbmästare
Anders Abrahamson	ledamot, filmansvarig
Göran Kockum	ledamot
Erik Langemark	ledamot
Hans-Göran Rydberg	ledamot
Gunnevi Petersson	suppleant, sekreterare
Bo Palmgren	suppleant
Tommy Rönneholm	suppleant
Åke Ulvesjö	suppleant

Revisorer

Thure Blom	ordinarie
Eric Carlsson	ordinarie
Pia Abrahamson	suppleant
Börje Persson	suppleant

Valberedning

Gunnar Ottosson	sammankallande
Evald Eklöf	
Kerstin Södöö	

Adjungerade till styrelsen

Bengt Garting	närradioansvarig
Erland Janner	ansvarig för medlemsregistret
Stig Larsson	

Utskott, kommittéer

Inom styrelsen har funnits arbetsutskott samt följande kommittéer:

1. Bokkommitté
2. Bildkommitté
3. Programkommitté
4. Marknadsföringskommitté
5. Närradiokommitté
6. Redaktionskommitté
7. Kommitté för stadsplane- och bevarandefrågor
8. Kommitté för utformande av skyltning vid kulturella minnesmärken och platser.

Styrelsen tillsätter även medlemmarna i den för Jultomtefonden och Björkholmens Baldersfond gemensamma stipendiekommittén.

Styrelsens verksamhet

Styrelsen har under 1989 haft 9 protokollförda sammanträden. Därutöver har ett flertal utskotts- och kommittésammanträden ägt rum.

Styrelsen har under året i olika frågor haft kontakter med kommunala organ, Blekinge läns hembygdsförbund, läns museet, länsantikvarien m fl myndigheter och organisationer.

Föreningens medlemsantal

Den 31 december 1989 uppgick medlemsantalet till 4522.

Medlemsregistrering

Medlemsmatrikeln har under 1989 varit behäftad med en del brister, orsakade av ett missöde, som under 1988 drabbade föreningens dator. Förre ordföranden Erland Janner har emellertid bemästrat den besvärliga situationen, och styrelsen är honom djupt tacksam för att han ställt sin tid och sin kompetens till förfogande även under 1989.

I december tecknade styrelsen avtal med Dataringens konsultverksamhet om förändring av föreningens medlemsregister.

Årsmötet

Årsmötet ägde rum i Konserthusteatern torsdagen den 16 mars. Härvid fick föreningen ett nytt presidium, i det att Erland Janner och Göran Hjelmquist, som båda undanbett sig omval, ersattes av Lennart Kloog resp Eva Malmgren.

Glenn Wiberg lämnade också styrelsen. Nya suppleanter blev Gunnevi Petersson och Tommy Rönneholm.

Efter förhandlingarna kåserade Björn-Eyvind Swahn till egna bilder under rubriken Hänt i Karlskrona 1988.

Stipendier à 5000 kronor ur Björkholmens Baldersfond utdelades till Bodil Nilsson och Staffan Jennehov, vilka båda gav prov på sina talanger.

I anslutning till årsmötet kunde deltagarna beundra Stig Larssons vackra modell av Saluhallen.

Övriga aktiviteter

26/1	Föredrag av Bo Swahn i bibliotekets bokstuga
1/5	Revelj
4/5	Gökotta i Ramdala tillsammans med Ö Blekinge Hembygdsförening. En minnesplatta över den siste båtsmannan August Wahlbom avtäcktes på kyrkogården. Lennart Kloob berättade om indelningsverket och båtsmännen.
24/5	Stadsvandring. Länsresidenset och Bastion Aurora. Kaffe i Amiralitetsförsamlingens församlingshem.
4/6	Stipendium ur Jultomtefonden utdelades till Helena Janzén i samband med att Amiralitetsförsamlingens kör firade sitt 90-årsjubileum.
6/6	Nationaldagen. Föreningen deltog med fanvakt om tio personer.
22/6	Lövmarknaden. Öppet i lokalen och försäljning från torgstånd.
22/7	Skärgårdspatrullen visade film i Stenshamn.
6/8	Carlsronadagen. Revelj med ABF:s musikkår utgick från Borgmästaregatan 1.
20/8	Hembygdens dag i Vämöparken. Föreningen medverkade med musiksändning i närradion och visning av Vega-Svens stuga.
24/8	Information om föreningen i anslutning till välkomstarrangemang för Boverkets personal på Konserthuset.

- 19/9 Ordf och v ordf överlämnade en bokgåva till Boverket och informerade om föreningens verksamhet.
- 21/9 Föreningens f d ordf Bert Svanstein avtäckte en minnes-tavla på platsen för Vittus Anderssons gård (Chapmansko-lans gymnastikbyggnad). Därefter stadsvandring i Kalvhagen med Erik Langemark som ciceron.
- 18/10 Trivselkväll på Konserthuset med musik och sång av Hem-värnets musikkår och Jablonski Swingers.
- 26/11 Julskyltningssöndagen. Öppet hus med filmvisning och för-säljning i föreningslokalen. Försäljning och information även på biblioteket.

Bokutgivning

Föreningens årsbok 1989 blev en nyttgåva av Sven-Öjvind Swahns Björkholmen i Karlskrona.

Boken är inbunden och omfattar 103 sidor. Medlemspris 90 kronor. Av Erik Langemarks sju försättsbilder återges fyra i fyrfärgstryck, vilket inte var fallet i originalutgåvan.

Medlemsbladet

Kaulskroniten har utkommit med två nummer, vilka rönt livlig respons från medlemmarna i form av telefonsamtal till redaktören Sten A Petersson.

Film

Anders Abrahamson har under 1989 arbetat med en film, som avses hugfästa Karlskrona Segelsällskaps 100-åriga verksamhet. Filmen färdigställs under 1990.

Övrig produktion

Deltagarbevis för reveljen den 1 maj har också under 1989 utfärdats i samverkan med Björkholmens byalag. Som vanligt svarade Sven-Olof Bergström för bilderna och Bert Swastein för texten. Sparbanken Kronan bekostade tryckningen.

Styrelsen har låtit framställa nytryck av ett antal gamla jul- och vykort.

Närradioverksamhet

Bengt Garting svarade också under 1989 för närradiosändningarna, vilka bedrevs på samma tider och i samma former som under föregående år (se Kaulskroniten 1 - 89).

Service för synskadade

Till fromma för synskadade personer med intresse för Karlskrona och föreningen har styrelsen låtit låsa in medlemsblad och årsböcker på kassetter. Vid årsskiftet 1989/90 var årsbok 1989 (Sven-Öjvind Swahn: Björkholmen) samt de sju senaste numren av Kaulskroniten tillgängliga på 90-minuterskassetter för utlåning. Taltidningen i Växjö, som distribuerar nyheter på kassetter till synskadade i Blekinge, har liksom talboksexpeditionen på länsbiblioteket samt SRF i Blekinge underrättats om denna för föreningen nya service.

Lokaler

Föreningslokalen på Borgmästaregatan 1 har som tidigare hållits öppen varje helgfrö onsdag kl 17-19 under månaderna januari - april samt september - december. Därutöver har den varit öppen under lövmarknadsdagen och julsylningsdagen samt vid ett par tillfällen för föreningar och skolklasser.

I lokalen finns tillfälle att se film, studera föreningen bibliotek och bildarkiv samt för medlemmarna att inhandla av föreningen utgivna böcker, vykort, carlscronagram m m.

En uppsnygning av lokalen påbörjades under december månad. Det är styrelsens förhoppning, att medlemmarna i än större antal skall söka sig till föreningslokalen på onsdagskvällarna.

Föreningens samlingar

I samband med att vissa magasinerade föremål och handlingar under sommaren flyttades, påbörjades en genomgång och katalogisering av föreningens samlingar och arkivalier. Styrelsen räknar med att arbetet skall kunna fortskrida och ge resultat, som kan bli till nytta och glädje inte bara för våra medlemmar utan också för utomstående, t ex andra hembygdsföreningar, museer, myndigheter samt den lokal- och regionalhistoriska forskningen.

Tack

Styrelsen riktar härmed ett varmt tack till Karlskrona kommun, myndigheter, föreningar och andra organisationer, företag och enskilda för ekonomiskt stöd, arbetsinsatser, gåvor och väntligt intresse.

Vi tackar särskilt alla dem som medverkat i föreningens olika arrangemang och alla medlemmar som genom sitt på skilda sätt visade intresse stimulerat oss i vårt arbete.

Styrelsen för Föreningen Gamla Carlsrona.

Årsboken 1989

104 sid, inbunden med ca 30 bilder/kartor från det gamla Björkholmen. Erik Langemark inleder med några akvareller i färg.

Pris 90 kr

BJÖRKHOLMEN

i Karlskrona

AV

Sven-Öjvind Swahn

Föreningen Gamla Carlskrona Årsbok 1989

Ni som ännu inte köpt boken passa på nu.

Beställning se bif broschyr.